

Людмила Осіпа,

молодший науковий співробітник Інституту педагогіки АПН України

**ПРАКТИЧНА РОБОТА З ТЕМИ “КОМП’ЮТЕРНИЙ ПЕРЕКЛАД
ТЕКСТУ” (ЗА ДОПОМОГОЮ КОМПЛЕКСУ ЛІНГВІСТИЧНИХ
ПРОГРАМ PROLING OFFICE)**

Нині спостерігається зростання інтересу до систем машинного перекладу. Це пов’язано, перш за все з тим, що за різкого збільшення потоків інформації традиційні методи перекладу потребують значних людських, часових і фінансових ресурсів. Окрім того, сучасні засоби комп’ютерного перекладу досягли такого рівня, який дає змогу ефективно використовувати їх на практиці.

В умовах подальшої інформатизації суспільства збільшується перелік завдань, які постають перед офіс-менеджером. Однією з обов’язкових передумов забезпечення високої функціональності кваліфікованого працівника офісу є належний рівень його комп’ютерної підготовки, що передбачає опанування сучасними офісними технологіями, зокрема технологією комп’ютерного перекладу документів.

Нині існують досить ефективні, зручні для подальшого редагування системи комп’ютерного перекладу. Нами розроблено цикл практичних робіт з комп’ютерного перекладу текстів, які вчитель може використовувати на уроках інформатики залежно від наявних програмних засобів:

- Перевірка орфографії та комп’ютерний переклад тексту за допомогою комплексу лінгвістичних програм ProLing Office, які призначені для обробки українських та російських текстів.

- Комп’ютерний переклад тексту за допомогою системи машинного перекладу Pragma, яка є лінгвістичним засобом для української, російської, англійської мов.

- Комп'ютерний переклад тексту за допомогою системи машинного перекладу PROMT, яка підтримує російську, англійську, німецьку і французьку мови.

Окрім опису основних можливостей конкретного програмного засобу та рекомендацій до виконання у роботі пропонується загальна технологія виконання типових операцій під час перекладу.

Практична робота №1

Тема: *Перевірка орфографії та комп'ютерний переклад тексту за допомогою комплексу лінгвістичних програм ProLing Office.*

Мета:

- ознайомити учнів з основними можливостями комплексу лінгвістичних програм *ProLing Office*;
- навчити учнів використовувати програми *ProLing Office* для перевірки орфографії та перекладу документів;
- сформувати навички застосування програм перевірки орфографії та комп'ютерного перекладу у процесі створення і редагування документів;
- формувати в учнів пізнавальний інтерес для подальшого самостійного вивчення інших програм комп'ютерного перекладу.

Призначення: опанувати технологію перевірки орфографії та комп'ютерного перекладу документів.

Обладнання та засоби навчання: комп'ютер, де встановлені Microsoft Windows, Microsoft Office, Комплекс лінгвістичних програм *ProLing Office*.

Очікувані результати навчання:

- уміти перевіряти правопис документів програмою *Рута*;
- уміти створювати новий словник та переглядати його вміст;
- уміти вилучати та додавати нові слова до словника, резервувати неперекладені слова;
- уміти редагувати переклад засобами програми *Плай*

Вимоги до підготовки учнів: виконання роботи передбачає попереднє

ознайомлення учнів з теоретичним матеріалом даної теми.

Термін виконання: 45 хв.

Теоретичний матеріал, необхідний для виконання завдання.

Програми-перекладачі забезпечують повний цикл перекладу всього документа: введення початкового тексту, перевірка правопису та переклад на іншу мову, редагування, форматування і збереження перекладеного тексту.

Розрізняють два основних підходи до використання машинного перекладу.

Перший підхід розрахований на те, що результати машинного перекладу можуть бути використані для поверхневого ознайомлення зі змістом документа незнайомою мовою. У цьому випадку він може використовуватися як сигнальна інформація і не вимагає ретельного редагування. Наприклад переклад Web-сторінок для ознайомлення з сайтами під час роботи в Інтернеті.

Другий підхід припускає використання машинного перекладу замість звичайного "людського". Це вимагає ретельного редагування та настроювання системи перекладу на певну предметну область. Тут відіграє роль повнота словників та можливість їх подальшого розширення.

Комплекс лінгвістичних програм ProLing Office містить такі широко відомі програми, як система перевірки правопису українських та російських текстів – *Рута*; програма перекладу текстів з російської мови на українську та навпаки – *Плай*; двомовний електронний словник *Уліс*, за допомогою якого можна отримати переклад, продивитися синоніми, побачити парадигму виділеного слова.

Застосування програми *Рута* дозволяє:

- ◆ перевірити правопис, тобто автоматично знайти та виправити помилки в словах;
- ◆ здійснити граматичний, пунктуаційний та стилістичний контроль у реченнях;
- ◆ розставити переноси в словах при форматуванні тексту;
- ◆ скористатися словником синонімів та близьких за значенням слів (тезаурусом);

Перевірка правопису може здійснюватися в середовищі таких програмних продуктів Microsoft: *Word, Excel, Access, PowerPoint, Publisher, FrontPage, Outlook.*

Програма *Плай* перекладає текст, який знаходиться в активному вікні текстового редактора *Word*.

Під час перекладу окремих слів і всього тексту, крім основного словника система використовує словники користувача: *Тимчасовий словник*, вміст якого після виходу з редактора *Word* очищується, постійні словники *Default.pur* (українсько-російський) чи *Default.pru* (російсько-український) і словники різних напрямів, створені користувачем. *При цьому для кожного напряму перекладу потрібно створювати окремі словники.* Після виходу з редактору *Word* список сформованих словників зберігається. Щоб словник користувача використовувався треба перед його іменем поставити відмітку *X*. Якщо певний словник не використовується при перекладі відмітка перед його іменем знімається або його ім'я вилучається зі списку. *Тимчасовий словник* завжди залишається у списку з відміткою *X*. При перекладі система спочатку шукає слова в словниках користувача (список словників переглядається згори донизу), а потім у системному словнику. Якщо в різних словниках для одного слова надаються різні переклади, то використовується переклад з першого за списком словника.

Програма *Плай* містить засоби редагування для обробки перекладеного тексту, які дають змогу працювати з варіантами перекладу й автоматично уточнювати переклад.

Під час перекладу деякі слова позначаються різними кольорами. Зеленим кольором у перекладеному тексті позначаються слова, які мають кілька варіантів перекладу (послідовність варіантів перекладу в списку залежить від встановленого порядку словників). Для таких слів із запропонованого списку можна вибрати потрібний варіант. Синім кольором у перекладеному тексті позначаються слова, які належить до кількох частин мови. Бірюзовим кольором позначаються слова, які містять у собі букви іншого алфавіту. Червоним кольором

позначаються слова, які відсутні у словнику. Під час перекладу невідомі слова можна внести з перекладом до словника користувача. Бузковим кольором позначаються слова, які не перекладаються, наприклад прізвище. Такі слова потрібно зарезервувати як неперекладені.

До складу програм ProLing Office 5.0 входять також два самостійних програмних модуля – *Рута Експрес* та *Плай Експрес*.

За допомогою *РУТА Експрес* можна реалізовувати базові функції перевірки правопису безпосередньо в процесі введення українського тексту в будь-якій прикладній програмі Windows. Крім того, для слів, що набираються, можна переглянути варіанти переносу та підібрати синоніми. *Плай Експрес* використовується для перекладу тексту із буфера обміну Windows. Її невеличке вікно завжди розміщується зверху над іншими вікнами.

Запустити програму *РУТА Експрес/ПЛАЙ Експрес* можна з меню *Пуск*, вибрати пункт *Програми*, розкрити програмну групу **ProLing Office** і запустити звідти програму *Рута Експрес/Плай Експрес*.

Завдання. Набрати текст українською мовою. За допомогою системи *Рута-Плай* перевірити орфографію та перекласти документ на російську мову. Скласти звіт, де проаналізувати якість перекладу та зробити висновки по виконаній роботі, відповісти на контрольні запитання.

Додаток

Коли думаєш про історію культури народу, то одразу постає в уяві Київ, а в ньому – Софія Київська. Київ – це те місце, звідки тягнуться і куди стягуються всі нитки нашого культурного буття.

Зусиллями двох поетів – Михайла Старицького й Олени Пчілки – слово “мрія” зійшло на багатобарвній ниві української мови, завітло, зачарувало нас своєю красою.

Загальні рекомендації для виконання завдання

1. Наберіть українською мовою вказаний у додатку текст.
2. Запустіть програму *Рута*. Програма *Рута* запускається з меню текстового редактора Word – команда *Рута*.
3. Виберіть мову тексту та встановіть параметри перевірки – *Рута*, *Правописание*, вкладка *Параметри*, пункт *Текущий язык текста*, де вкажіть

мову документа (українська) та включіть правила перевірки правопису, встановивши відмітки у полях **Всегда предлагают варианты замены, Всегда проверяют грамматику** та натисніть **Продолжить**.(мал. 1)

4. Перевірте орфографію та граматику набраного документа. Система буде перевіряти текст від позиції курсора до кінця документа; інформація про помилки з'явиться на вкладках **Орфография** та **Грамматика**.

Для виправлення *орфографічної помилки* в полі **Варианты** виберіть правильний варіант і натисніть кнопку **Заменить**. Якщо у списку варіантів потрібного слова немає, то його можна додати до словника, якщо натиснути кнопку **Добавить** та встановити усі характеристики слова (перевити правильність утворення слів).

Для виправлення *граматичної помилки* натисніть кнопку **Заменить**. Якщо запропоноване виправлення не прийнятне, натисніть кнопку **Пропустить все** або **Продолжить**, після чого перевірка продовжується.(мал. 2,3)

5. Запустіть програму **Плай** – запускається з меню текстового редактора Word команда **Плай, Перевод**.

6. Перейдіть на вкладку **Словари** та створіть новий словник. Натисніть кнопку **Добавить**, у полі **ім'я файла** задайте ім'я словника та натисніть кнопку **Сохранить**. Ім'я словника додається в кінець списку словників.(мал. 4)

7. Змініть порядок словників у списку – виділіть потрібний словник, правою кнопкою миші відкрийте контекстне меню та збільшіть пріоритет нового (свого) словника.

8. Перекладіть текст – команда **Плай, Перевод**.

- у діалоговому вікні **Опции перевода** встановіть потрібні параметри. Виберіть вкладку **Перевод**, визначте напрямок перекладу (україно-російський) та пріоритетну підмову (загальна лексика, техніка, юридичний, тощо); (мал. 5)

- установіть виділення кольорами нестандартно перекладених слів – перейдіть на вкладку **Настройки** та виділіть опції **неизвестные слова, слова с недопустимыми символами, зарезервированные слова, слова с вариантами**

перевода. (мал. 6)

- для подальшого редагування перекладу встановіть опцію **Включить режим редактирования Плай после перевода;**
- встановіть опцію **Не переводит слова, содержащие латинские буквы;**
- натисніть кнопку **Перевод.** (мал.7)

9. Відредагуйте переклад, додайте невідомі слова у словник. Для цього виділіть слово у тексті-оригіналі, яке відображається у вікні **Плай Редактирование перевода** та натисніть праву кнопку миші. З'явиться контекстне меню, у якому натисніть кнопку **Добавить**, у діалоговому вікні **Ввод слова/словосполучення** у відповідних полях введіть українське слово (наприклад, слово **“Пчїлки”**) та його переклад (**“Пчїлки”**), у полі словник знайдіть вами створений словник та натисніть кнопку **Добавить**. У вікні **Определение грамматических характеристик украинского слова** виберіть **неизменяемая часть речи** та натисніть **Добавить**. (мал. 8, 9, 10)

10. Збережіть відредагований переклад. У діалоговому вікні **Редактирование перевода** виділіть **Закончить редактирование перевода** та встановіть позначку у полі **Снять расставленную расцветку** та натисніть **ОК**. (мал. 11)

11. Вилучіть слова зі свого словника: **Плай, Перевод**, виберіть вкладку **Словари**, виділіть свій словник, натисніть **Открыть**, виділіть слово та натисніть **Удалить**.

12. Вилучіть зі списку словників свій словник: на вкладці **Словари**, виділіть свій словник та натисніть **Удалить**.

13. Зробіть висновки, дайте відповідь на контрольні запитання та оформіть звіт.

Контрольні запитання

1. Для яких текстів застосування комп'ютерного переклад найбільш ефективно?

2. Назвіть переваги та недоліки комп'ютерного перекладу?
3. Які напрями перекладу, на ваш погляд, найбільш актуальні для України?
4. Які ви знаєте програми комп'ютерного перекладу?
5. Назвіть основні можливості програми Рута?
6. Для чого використовується програма Рута Експрес?
7. Для чого використовується програма Плай Експрес?
8. Як здійснюється перевірка правопису програмою Рута?
9. Поясніть відмінності між системним словником і словником користувача?
10. Для чого потрібні спеціалізовані словники?
11. У яких випадках необхідно зарезервувати слова при перекладі?
12. Як поповнити словник користувача новими словами?